

JOHAN NORBERG



ΠΡΟΟΔΟΣ

**ΔΕΚΑ ΛΟΓΟΙ ΝΑ ΑΝΥΠΟΜΟΝΟΥΜΕ
ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΟΟΔΟΣ



JOHAN NORBERG

ΠΡΟΟΔΟΣ

ΔΕΚΑ ΛΟΓΟΙ ΝΑ ΑΝΥΠΟΜΟΝΟΥΜΕ
ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Μετάφραση Γιάννης Βογιατζής

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΟΟΔΟΣ

Τίτλος πρωτοτύπου: *Progress – Ten Reasons to Look Forward to the Future*
Συγγραφέας: Johan Norberg

Μετάφραση: Γιάννης Βογιατζής
Διόρθωση: Σουλβί Ρηγοπούλου

© Johan Norberg, 2016

© 2017, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε., για την ελληνική γλώσσα

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2017



ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής
τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-569-727-3

*Στην Αλίσια, τον Αλεξάντερ και τον Νιλς-Έρικ:
αυτός ο κόσμος πλέον σας ανήκει.*

[H] Πρόοδος της ανθρώπινης Γνώσης θα είναι ραγδαία. Θα γίνουν Ανακαλύψεις που, προς το παρόν, δεν μπορούμε καν να Φανταστούμε. Σχεδόν λυπάμαι που γεννήθηκα τόσο νωρίς και δεν θα έχω την Ευτυχία να γνωρίσω ό,τι θα έχει γίνει γνωστό μετά από 100 Χρόνια.

Βενιαμίν Φραγκλίνος, 1783

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή: Οι παλιές καλές μέρες είναι τώρα	13
1. Διατροφή	19
2. Υγιεινή	44
3. Προσδόκιμο ζωής	55
4. Φτώχεια	78
5. Βία	100
6. Περιβάλλον	126
7. Αλφαριθμητισμός	150
8. Ελευθερία	161
9. Ισότητα	184
10. Η επόμενη γενιά	215
Επίλογος: Γιατί λοιπόν δεν έχετε πειστεί ακόμα;	231
Σημειώσεις	246
Ευχαριστίες	269

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΙ ΠΑΛΙΕΣ ΚΑΛΕΣ ΜΕΡΕΣ ΕΙΝΑΙ ΤΩΡΑ

Τίποτα δεν ευθύνεται περισσότερο για τις παλιές καλές μέρες από μια κακή ανάμνηση.

Φράνκλιν Πιρς Άνταμς¹

Τρομοκρατία. ISIS. Πόλεμος στη Συρία και την Ουκρανία. Εγκληματικότητα, δολοφονίες, μαζικές εκτελέσεις. Λοιμοί, πλημμύρες, πανδημίες. Υπερθέρμανση του πλανήτη. Στασιμότητα, φτώχεια, πρόσφυγες.

«Όλα μαύρα κι άραχλα», όπως απάντησε μια περαστική όταν η δημόσια ραδιοφωνία τής ζήτησε να περιγράψει την παγκόσμια κατάσταση.²

Αυτά βλέπουμε στις ειδήσεις, και αυτά φαίνεται ότι αποτελούν την ιστορία των καιρών μας. Ένα άρθρο περί του Zeitgeist στην εφημερίδα *Financial Times* λίγο πριν από την Πρωτοχρονιά του 2016 είχε τίτλο: «Τσακισμένος, τραυματισμένος και νευρικός – όλος ο κόσμος στην τσίτα».

Αυτή η αντίληψη τροφοδοτεί τον φόβο και τη νοσταλγία πάνω στα οποία έχτισε την προεκλογική του εκστρατεία ο Ντόναλντ Τραμπ. Το 58% των ανθρώπων που ψήφισαν υπέρ της αποχώρησης της Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πρόσφατο δημοψήφισμα λένε ότι η ζωή είναι χειρότερη σήμερα απ' ό,τι ήταν πριν από 30 χρόνια. Το 1955, το 13% του πληθυσμού της Σουηδίας πίστευε

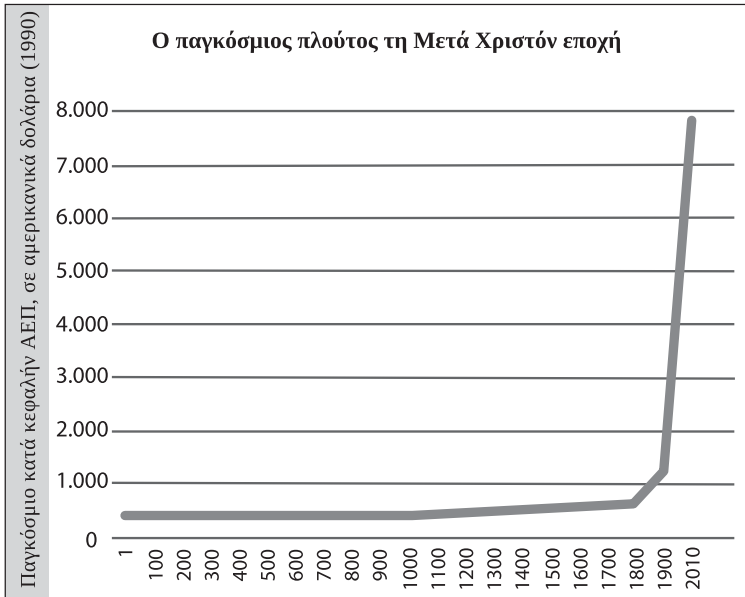
ότι στην κοινωνία επικρατούσαν «αφόρητες συνθήκες». Μετά από μισό αιώνα διευρυμένων ελευθεριών, αυξανόμενων εισοδημάτων, μείωσης της φτώχειας και βελτίωσης της ιατροφαρμακευτικής περιθαλψης, την ίδια άποψη έχουν περισσότεροι από τους μισούς Σουηδούς.³

Και συμφωνούν πολλοί ειδικοί και αυθεντίες. Ο στρατηγός Μάρτιν Ντέμπσι, αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας των ΗΠΑ, κατέθεσε πρόσφατα ενώπιον του αμερικανικού κογκρέσου: «Προσωπικά επιβεβαιώνω ότι [ο κόσμος] είναι πιο επικίνδυνος από ποτέ».⁴ Ο πάπας Φραγκίσκος υποστηρίζει ότι η παγκοσμιοποίηση έχει καταδικάσει πολλούς λαούς σε λιμοκτονία: «Είναι αλήθεια ότι, σε απόλυτους αριθμούς, ο παγκόσμιος πλούτος έχει αυξηθεί, ωστόσο έχει μεγαλώσει και η ανισότητα και η φτώχεια».⁵

Στην Αριστερά, η ακτιβίστρια Νάομι Κλάιν υποστηρίζει ότι ο πολιτισμός μας βρίσκεται «σε πορεία σύγκρουσης», καθώς και ότι «αποσταθεροποιούμε το σύστημα υποστήριξης της ζωής του πλανήτη».⁶ Στη Δεξιά, ο φιλόσοφος Τζον Γκρέι πιστεύει ότι ο άνθρωπος έχει εξελιχθεί σε «*homo sapiens*», ένα αρπακτικό και καταστρεπτικό είδος το οποίο πλησιάζει στο τέλος του.⁷

Κάποτε συμφωνούσα με τον πεσιμισμό τους. Όταν άρχισα να διαμορφώνω την κοσμοθεωρία μου, στη Σουηδία τη δεκαετία του 1980, δυσκολευόμουν να χωνέψω τον σύγχρονο πολιτισμό. Εργοστάσια, αυτοκινητόδρομοι και σουπερμάρκετ αποτελούσαν, στα μάτια μου, ένα ζοφερό θέαμα, και η σύγχρονη εργασία μου φαινόταν καθαρή αγγαρεία. Συνέδεα αυτή τη νέα παγκόσμια καταναλωτική κουλτούρα με τα προβλήματα της φτώχειας και των συγκρούσεων τα οποία έφερνε στο σαλόνι μας η τηλεόραση. Ονειρευόμουν, τουναντίον, μια κοινωνία που θα γύριζε πίσω το ρολόι, μια κοινωνία που θα ζούσε σε αρμονία με τη φύση. Δεν είχα σκεφτεί πώς ακριβώς ζούσαν οι άνθρωποι πριν από τη Βιομηχανική Επανάσταση, χωρίς φάρμακα και αντιβιοτικά, πόσιμο νερό, επαρκή τρόφιμα, ηλεκτρι-

σμό ή συστήματα υγιεινής. Αντιθέτως, τη σκεφτόμουν περισσότερο με όρους μιας σύγχρονης εκδρομής στην ύπαιθρο.



Πηγή: Maddison 2003.⁸

Στο πλαίσιο των σπουδών μου, άρχισα να μελετάω ιστορία και να ταξιδεύω στον κόσμο. Από τη στιγμή που άρχισα να καταλαβαίνω τι ακριβώς ήταν οι παλιές καλές μέρες, διαπίστωσα ότι δεν μπορούσα να συνεχίσω να τις εξιδανικεύω. Μία από τις χώρες όπου είχα επικεντρώσει τις μελέτες μου βίωνε προβλήματα χρόνιου υποσιτισμού – ήταν πιο φτωχή, με χαμηλότερο προσδόκιμο ζωής και υψηλότερη παιδική θνησιμότητα από τον μέσο όρο των υποσαχάρων αφρικανικών χωρών. Η χώρα αυτή ήταν η Σουηδία των προγόνων μου, η Σουηδία 150 χρόνια πριν. Η αλήθεια είναι ότι, αν κάνουμε τον κόπο να γυρίσουμε πίσω τον χρόνο, οι παλιές καλές μέρες ήταν απαίσιες.

Παρά τα όσα ακούμε στις ειδήσεις και παρά τα όσα λένε πολλές

αυθεντίες, η μεγάλη ιστορία της εποχής μας είναι ότι είμαστε μάρτυρες της μεγαλύτερης βελτίωσης στο παγκόσμιο βιοτικό επίπεδο που συνέβη ποτέ. Η φτώχεια, ο υποσιτισμός, ο αναλφαριθμισμός, η παιδική εργασία και η παιδική θνησιμότητα μειώνονται γρηγορότερα από ποτέ άλλοτε στην ανθρώπινη ιστορία. Το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση υπερδιπλασιάστηκε τον περασμένο αιώνα σε σχέση με την αύξηση που είχε σημειωθεί τα προηγούμενα 200.000 χρόνια. Ο κίνδυνος κάποιο άτομο να εκτεθεί σε πόλεμο, να χάσει τη ζωή του σε μια φυσική καταστροφή ή να βιώσει μια δικτατορία είναι μικρότερος από ποτέ. Ένα παιδί που γεννιέται σήμερα είναι πιο πιθανό να φτάσει σε ηλικία συνταξιοδότησης απ' ό,τι οι πρόγονοί του να φτάσουν την ηλικία των 50 ετών.

Ο πόλεμος, η εγκληματικότητα, οι θεομηνίες και η φτώχεια είναι μια οδυνηρή πραγματικότητα, και την τελευταία δεκαετία τα παγκόσμια μέσα ενημέρωσης μάς ενημερώνουν για όλα αυτά με νέο τρόπο –ζωντανά στις οθόνες μας, καθημερινά, όλη μέρα– αλλά, σε πείσμα αυτής της πανταχού παρουσίας τους, πρόκειται για προβλήματα που υπήρχαν ανέκαθεν, εν μέρει κρυμμένα απ' τη δημόσια θέα. Η πραγματική διαφορά σήμερα είναι ότι τα εν λόγω προβλήματα περιορίζονται ραγδαία. Σήμερα βλέπουμε κάτι που αποτελεί εξαίρεση, ενώ κάποτε αποτελούσε τον κανόνα.

Η εν λόγω πρόοδος άρχισε με τον πνευματικό Διαφωτισμό του 17ου και του 18ου αιώνα, όταν αρχίσαμε να εξετάζουμε τον κόσμο με τα εργαλεία του εμπειρισμού, αντί να ακρούμαστε στις αυθεντίες, τις παραδόσεις και τις δεισιδαιμονίες. Το πολιτικό απότοκο του Διαφωτισμού, ο κλασικός φιλελευθερισμός, άρχισε να απελευθερώνει τους ανθρώπους από τα δεσμά των κληρονομικών δικαιωμάτων, του απολυταρχισμού και της δουλείας. Κατά πόδας ακολούθησε η Βιομηχανική Επανάσταση του 19ου αιώνα, όταν πολλαπλασιάστηκε η βιομηχανική δύναμη που είχαμε στη διάθεσή μας, και αρχίσαμε να καθυποτάσσουμε τη φτώχεια και την πείνα. Αυτές οι διαδοχικές

επαναστάσεις αρκούσαν για να απελευθερώσουν μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας από τις βάνουσες συνθήκες διαβίωσης στις οποίες ζούσε ανέκαθεν. Με την παγκοσμιοποίηση του ύστερου 20ού αιώνα, καθώς οι εν λόγω τεχνολογίες και ελευθερίες άρχισαν να διαδίδονται και στον υπόλοιπο κόσμο, το ίδιο μοτίβο επαναλήφθηκε σε μεγαλύτερη κλίμακα και με μεγαλύτερη ταχύτητα από ποτέ.

Οι άνθρωποι δεν είναι πάντα ορθολογικοί ή καλοπροαίρετοι αλλά, σε γενικές γραμμές, θέλουν να βελτιώσουν τη ζωή τους και τη ζωή της οικογένειάς τους, και αν απολαμβάνουν έναν ανεκτό βαθμό ελευθερίας, θα δουλέψουν σκληρά για να το καταφέρουν αυτό. Βήμα βήμα, αυτή η διαδικασία συνεισφέρει στο απόθεμα γνώσης και πλούτου της ανθρωπότητας. Στην εποχή μας, περισσότεροι άνθρωποι έχουν την ευκαιρία να πειραματιστούν με διαφορετικές οπτικές και λύσεις προβλημάτων από πριν. Συσσωρεύουμε λοιπόν περισσότερες επιστημονικές και άλλες γνώσεις και κάθε άτομο μπορεί να συμβάλει και να πετύχει, πατώντας στους ώμους των εκατοντάδων εκατομμυρίων που προηγήθηκαν, σε έναν ενάρετο κύκλο.

Αυτό το βιβλίο αφορά τους θριάμβους της ανθρωπότητας. Το μήνυμά του όμως δεν είναι η αυταρέσκεια. Είναι γραμμένο εν μέρει ως προειδοποίηση. Θα ήταν ολέθριο σφάλμα να θεωρήσουμε την πρόοδο αυτή δεδομένη. Ζούμε μαζί με αυτά τα προβλήματα στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας μας. Στον κόσμο μας υπάρχουν δυνάμεις που απεργάζονται την καταστροφή των πυλώνων αυτής της εξέλιξης – των ατομικών ελευθεριών, της ανοιχτής οικονομίας και της τεχνολογικής προόδου. Τρομοκράτες και δικτάτορες κάνουν ό,τι μπορούν για να υπονομεύσουν τις ανοικτές κοινωνίες, ωστόσο απειλές υπάρχουν και στο εσωτερικό των κοινωνιών μας. Λαϊκιστές της Αριστεράς και της Δεξιάς διαδίδουν τη δυσφορία απέναντι στην παγκοσμιοποίηση και τη σύγχρονη οικονομία. Βλέπουμε τη γνώριμη εχθρότητα προς την κοσμοπολίτικη, αστική και ρευστή κοινωνία που προερχόταν ανέκαθεν από τους συντηρητικούς, αλλά σήμερα

συνδυάζεται με την αίσθηση ότι ο έξω κόσμος είναι επικίνδυνος και γι' αυτό ακριβώς πρέπει να χτίσουμε κυριολεκτικούς και μεταφορικούς φράχτες.

Ο κίνδυνος της τοπικιστικής αντίδρασης είναι πολύ υπαρκτός. Όταν δεν βλέπουμε την πρόοδο που έχουμε κάνει, αρχίζουμε να αναζητούμε αποδιοπομπαίους τράγους για τα προβλήματα που εξακολουθούν να υπάρχουν. Ενίοτε, φαίνεται ότι είμαστε διατεθειμένοι να δοκιμάσουμε την τύχη μας με τον κάθε δημαγωγό που μας λέει ότι έχει γρήγορες και απλές λύσεις για να ξανακάνει το έθνος μας μεγάλο, είτε μέσω της εθνικοποίησης της οικονομίας είτε μέσω της απαγόρευσης των ξένων εισαγωγών είτε μέσω της εκδίωξης των μεταναστών. Το ότι πιστεύουμε ότι δεν έχουμε τίποτα να χάσουμε αν τα κάνουμε όλα αυτά, οφείλεται στην κακή μας μνήμη.

Στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή στην οποία βρισκόμαστε, πρέπει να θυμόμαστε τη θαυμαστή πρόοδο που έχει προκύψει από την αργή, σταθερή και αυθόρμητη εξέλιξη εκατομμυρίων ανθρώπων που τους δόθηκε η ελευθερία να βελτιώσουν τη ζωή τους και έτσι βελτίωσαν τον κόσμο όλο. Είναι μια κάποια πρόοδος την οποία κανένας ηγέτης ή οργανισμός ή κυβέρνηση δεν μπορεί να επιβάλει από τα πάνω. Το βιβλίο αυτό εξηγεί τι συνέβη, πώς συνέβη και γιατί μας διέφυγε.

Είναι σίγουρα το μεγαλύτερο επίτευγμα της ανθρωπότητας. Αν ανατρέχαμε πιο συχνά στην ιστορία της εξέλιξης του κόσμου, θα βλέπαμε καθημερινά την απόδειξη των ικανοτήτων μας. Δανείζομαι λοιπόν την αφιέρωσή μου από την επιτύμβια στήλη του σερ Κρίστοφερ Ρεν, του αρχιτέκτονα που σχεδίασε τον καθεδρικό του Αγίου Παύλου και είναι θαμμένος εκεί: «Si monumentum requiris, circumspice» («Αν ψάχνεις για μνημεία, κοίτα γύρω σου»).

JOHAN NORBERG

ΠΡΟΟΔΟΣ

Πολλοί άνθρωποι έχουν την πεποίθηση ότι τα πράγματα οδεύουν στις μέρες μας προς το χειρότερο και αναπολούν τις «παλιές καλές μέρες». Η αντικειμενικά μετρήσιμη πραγματικότητα όμως, καταδεικνύει πως η ανθρωπότητα κινείται με σταθερά βήματα με κατεύθυνση την πρόοδο. Σε αντίθεση με όσα πιστεύουμε, βρισκόμαστε συνολικά σε πολύ καλύτερη μοίρα από ό,τι πενήντα ή εκατό χρόνια πριν. Ζητήματα όπως η περιθάλψη και το προσδόκιμο ζωής, η πρόσβαση σε πόσιμο νερό, η καταπολέμηση της βίας, η ισότητα των φύλων και των ευκαιριών, η ελευθερία, το περιβάλλον, είναι ζητήματα που έχουν απασχολήσει τις κοινωνίες και για τα οποία μπορούμε, με στοιχεία, να ισχυριστούμε πως έχει συντελεστεί σημαντική πρόοδος σε σχέση με το παρελθόν.

Εξετάζοντας επίσημα στατιστικά στοιχεία παρμένα από τα Ηνωμένα Έθνη, την Παγκόσμια Τράπεζα και την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, ο Johan Norberg διερευνά το πού έχουμε φθάσει σήμερα ως προς την αντιμετώπιση των ζητημάτων που καθορίζουν την πρόοδο του είδους μας. Μολονότι απέχουμε από την επίλυση όλων μας των προβλημάτων, σήμερα πλησιάζουμε στο να έχουμε σαφή ιδέα για τις ενδεχόμενες λύσεις και να γνωρίζουμε προς ποια κατεύθυνση θα πρέπει να κινηθούμε, αν θέλουμε να δούμε αυτή την πρόοδο να συνεχίζεται. Χρήσιμο, εμπνευστικό, εύστοχο και κάθε άλλο παρά απλουστευτικό, το βιβλίο αυτό αποτελεί μια ρεαλιστική έκκληση αισιοδοξίας βασισμένη σε πραγματικά δεδομένα, μέσα στον καταστροφολογικό και μάλλον απαισιόδοξο κόσμο μας.

Ένα εκρηκτικό δείγμα λογικής και ευθυκρισίας – The Economist

Μία εξαιρετική συνηγορία κατά της απαισιοδοξίας που κάποιες πολιτικές δυνάμεις έχουν κάνει σημαία τους – Η Ναυτεμπορική